

G. E. MOORE
PRINCIPIA ETHICA*

I. FEJEZET:
AZ ETIKA TÁRGYA

1. Mindennapi ítéleteink közül nagyon könnyen ki tudunk emelni néhány olyat, amelynek az igazsága egész biztosan az etikára tartozik. Valahányszor azt mondjuk, hogy „Ez és ez jó ember” vagy „Ez és ez gazember”; valahányszor megkérdezzük, hogy „Mit kell tennem?” vagy „Helytelen-e, ha így és így cselekszem?”; valahányszor megkockáztatunk olyan megjegyzéseket, hogy „A mértéktelenség erény, az iszákosság viszont bűn” – ezeknek a kérdéseknek és állításoknak a megvitatása egészen biztosan az etika feladatkörébe tartozik majd; de az etika feladatkörébe tartozik annak a tisztázása is, hogy mi az igaz válasz a „Mit helyes tennünk?” kérdésre, és ugyancsak ide tartozik annak a megindokolása is, hogy miért gondoljuk az emberek jellemére vagy cselekedetük etkölcösségére vonatkozó megállapításainkat igaznak vagy hamisnak. Amikor olyan állításokat teszünk, amelyekben előfordul az „erény”, a „bűn”, a „kötelesség”, a „helyes”, a „kell”, a „jó”, a „rossz” kifejezések egyike vagy másika, akkor az esetek döntő többségében etkölcösi ítéleteket fogalmazunk meg, és

* G. E. Moore, *Principia Ethica*. Cambridge University Press, Cambridge 1903. 1–36. o.

ha meg akarjuk vitatni igazságukat, akkor egy etikai problémát vitatunk meg.

Ebben persze senki sem kételkedik, viszont ezzel még távolról sem határoztuk meg az etika területét. Mondhatnánk persze, hogy az etika területét a minden erkölcsi ítéletre vonatkozó közös és ugyanakkor sajátosan jellemző teljes igazság határozza meg. Ekkor azonban fel kell vetnünk a kérdést, hogy mi is az, ami ebben az esetben közös és sajátosan jellemző. Ez pedig olyan kérdés, amelyre nagyon jó nevű erkölcsfilozófusok nagyon is eltérő módon válaszoltak, de talán egyik válasz sem teljesen kielégítő.

2. Ha az előbbiekhöz hasonló példákat veszünk, nem tévedünk majd túl nagyot, ha azt mondjuk, hogy mindegyik a „magatartás” kérdését érinti, vagyis azt a kérdést, hogy a mi magatartásunkban, emberi lények magatartásában mi jó és mi rossz, mi helyes és mi helytelen. Mert amikor azt mondjuk, hogy valaki jó, általában arra gondolunk, hogy az illető helyesen cselekszik. Amikor pedig azt mondjuk, hogy az az iszákosság bűn, általában arra gondolunk, hogy a lerészegedés helytelen vagy rossz cselekedet. És tulajdonképpen az emberi magatartás illyesféle taglalása az, amire az „etika” név a legszorosabban kapcsolódik, mégpedig származékosan, hiszen a magatartás vitathatatlanul a leggyakoribb és legáltalánosabb érdeklődést kiváltó tárgya az erkölcsi ítéleteknek.

Ennek megfelelően azt találjuk, hogy számos morálfilozófus hajlandó az „etika” kielégítő definíciójaként elfogadni azt az állítást, hogy az etika az emberi magatartás jó vagy rossz mozzanatainak a kérdésével foglalkozik. Véleményük szerint az erkölcsi vizsgálódások tulajdonképpen a

„magatartásra”, a „gyakorlatra” korlátozódnak, s a „gyakorlati filozófia” elnevezés felőleli mindazt, amihez az etikának köze van. De most a szó pontos jelentésének megvitatását mellőzve (a verbális kérdéseket ugyanis helyénvaló a szótárírókra vagy általában az irodalmi érdeklődésű személyekre hagyunk, a filozófának, mint látni fogjuk, ezekhez semmi köze) azt mondhatom, hogy az általam követni szándékozott használat szerint az „etika” ennél többet ölel fel, és ennek a használatnak is, gondolom, megvan a maga elégséges autoritása. Az általam elfogadott használat szerint az „etika” azt a vizsgálódást öleli fel, amelyre mindenestre nincs másik szó, nevezetesen, a jó általános vizsgálátát.

Az etika természetesen foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mi a jó magatartás, de amikor ezzel foglalkozik, nyilvánvalóan nem az elején kezdi, hacsak nem hajlandó megmondani azt is, hogy mi a jó és mi a magatartás. A „jó magatartás” ugyanis összetett fogalom: nem minden magatartás jó, hiszen bizonyos fajtájú magatartás kétségkívül rossz, bizonyos fajtájú magatartás pedig talán semleges. Másrészt pedig, a magatartáson kívül más dolgok is lehetnek jók, és ha ezek is jók, akkor a „jó” valamilyen olyan tulajdonságot jelöl, amely közös ezekben a dolgokban és magatartásokban. És ha az összes jó dolgok közül csak a jó magatartást vizsgáljuk, akkor fennáll majd annak a veszélye, hogy összetévesztjük ezt a tulajdonságot egy olyan tulajdonsággal, amellyel az említett többi dolog nem rendelkezik, és így még ebben a korlátozott értelemben vett etikát illetően is tévedni fogunk, mivel nem fogjuk megtudni, hogy mi is valójában a jó magatartás. Olyan hiba ez, amelyet többen

valóban el is követtek, mert vizsgálódásukat a magatartás-
ra korlátozták. Ezért az illesztéle hiba elkerülése érdekében
először azt vizsgáljuk meg, hogy mi a jó általában – azt re-
mélve, hogy ha ebben a kérdésben bármilyen bizonyosság-
ra tudunk jutni, akkor jóval könnyebb lesz megoldanunk a
jó magatartás kérdését is, hiszen mindnyáján elég jól tud-
juk, hogy mi a „magatartás”. Első kérdésünk tehát ez: Mi a
jó? és Mi a rossz?. Ennek a kérdésnek (vagy ha úgy tesszük,
ezeknek a kérdéseknek) az elemzését nevezem etikának,
mivel az etika tudományának mindenképpen ki kell térnie
erre a kérdésre.

3. Ez a kérdés azonban sok mindent jelenthet. Ha példá-
ul azt mondanánk, hogy „Jó az, amit éppen csinálók” vagy
„Tegnap jó volt a vacsorám”, akkor mindegyik állítás vala-
miféle – bár talán éppen hamis – válasz lenne a kérdésünk-
re. És ugyanígy, amikor *A* megkérdézi *B*-től, hogy milyen
iskolába kellene küldenie a fiát, *B* válasza bizonyára egy er-
kölcsei ítélet lesz. Hasonlóképpen, minden dicséret vagy
szemrehányás, amellyel bármely múltbeli, jelenbeli vagy jö-
vőbeli személyt, illetve dolgot illetünk, valamiféle választ
ad a „Mi a jó?” kérdésre. Minden ilyen esetben valamilyen
sajátos, egyedi dolgot ítélnék jónak vagy rossznak. A
„Mi?” kérdést az „Ez és ez”-zel válaszoljuk meg. De a tu-
dományos etika nem ebben az értelemben veti fel a kérdést.
A sokmillió illesztéle és bizonyára igaz válasz közül egy sem
képezheti valamilyen etikai rendszer részét, jóllehet ennek
a tudománynak olyan alapokat és elveket kell magába fog-
lalnia, amelyekre támaszkodva dönteni lehet minden ilyen
válasz igazságát illetően. Túl sok személy, dolog és ese-
mény volt, van és lesz a világon ahhoz, hogy individuális

érdemeik taglalását bármely tudomány magába foglalja. Az
etika ezért egyáltalán nem foglalkozik az ilyen jellegű té-
nyekkel, azaz olyan tényekkel, amelyek egyedüliek, indivi-
duálisak, teljesen partikulárisak; olyan tényekkel, amelyek-
kel a történelemhez, a földrajzhoz, az asztronómiához ha-
sonló stúdiumok kényszerülnek foglalkozni – legalábbis
részben. És éppen emiatt nem feladata a morálflozófusnak
a személys tanácsadás vagy buzdítás sem.

4. De más jelentést is adhatunk a „Mi a jó?” kérdésnek.
A könnyvek jók” például válasz lenne erre a kérdésre, bár
nyilvánvalóan hamis válasz lenne, mivel sok könnyv valójá-
ban nagyon rossz. Az ilyen jellegű erkölcsi ítéletek viszont
csakugyan az etikához tartoznak, jóllehet nem sok ilyen íté-
lettel foglalkozom majd. Ilyen ítélet például „Az élvezet
jó”, amelynek igazságát az etikának kell megvitatnia, bár ez
az ítélet közel sem olyan fontos, mint az a másik ítélet,
amellyel tövidesen igen sokat fogunk foglalkozni, nevezé-
tesen a „*Csak az élvezet jó*”. Ilyen jellegű ítéletek szerepel-
nek az „erények” listáját tartalmazó etikakönyvekben, pél-
dául Arisztotelész *Etikájá*-ban. De pontosan ugyanilyen tí-
pusú ítéletek alkotják a lényegét egy olyan stúdiumnak is,
amelyet általában az etikától különböző és az etikánál jóval
kevésbé értelmes stúdiumnak tartanak, mégpedig a ka-
zuisztikának. Sokan azt mondanák, hogy a kazuisztika és
az etika abban különbözik egymástól, hogy a kazuisztika
jóval részletesebb és partikulárisabb, az etika viszont jóval
általánosabb. De roppant fontos észrevennünk, hogy a ka-
zuisztika semmi olyannal nem foglalkozik, ami teljességgel
partikuláris, a szónak abban az egyedüli értelmében, amely-
ben a partikuláris és az általános közötti választóvonalat

egészen pontosan meg tudjuk húzni. A kazuisztika nem partikuláris az éppen most említett értelemben, abban az értelemben tehát, amelyben ez a könyv egy partikuláris könyv, vagy A barátjának a tanácsa egy partikuláris tanács. A kazuisztika talán csakugyan partikulárisabb, az etika pedig általánosabb, de ez csak fokozati, nem pedig jellegbeli különbséget jelent. És ez univerzálisan igaz a „partikuláris” és az „általános” kifejezésekre akkor, amikor ebben a szokásos, de pontatlan értelemben használjuk őket. Amennyiben az etika megengedi magának az erények felsorolását vagy akár az ideál alkotóelemeinek a megnevezését, megkülönböztethetetlen lesz a kazuisztikától. Mindkettő egyaránt az általánossal foglalkozik, abban az értelemben, amelyben a fizika és a kémia foglalkozik az általánossal. Ugyanúgy, ahogy a kémia az oxigén tulajdonságait akarja felfedezni, *bárhól jelenjen is meg az oxigén*, és nemcsak ennek vagy annak a partikuláris oxigénmintának a tulajdonságaira kíváncsi, a kazuisztika is azt akarja felfedezni, hogy milyen cselekedetek jók, *bármikor következzenek is be a cselekedetek*. Ebből a szempontból az etikát és a kazuisztikát egyaránt a fizikához, a kémiához és pszichológiához hasonló tudományok közé kell sorolnunk, amelyek abszolút módon különböznek az olvastféle tudományoktól, mint a történelem és a földrajz. És meg kell jegyeznünk, hogy a kazuisztikai vizsgálódások – részletező jellegükből következően – valójában közelebb vannak a fizikához és a kémiához, mint az általában etikaiként megjelölt vizsgálatok. Mert ugyanúgy, ahogy a fizika sem érheti be azzal a felfedezéssel, hogy a fény az éterhullámok révén terjed, hanem rá kell térnie az egyes színeknek megfelelő éterhullámok sajátos

természetének kifürkészésére is, a kazuisztikának – mint-hogy nem elégedhet meg azzal az általános törvénnel, hogy a jótékonyosság erény – meg kell próbálnia feltárni a jótékonyosság minden eltérő formájának relatív értékét is. A kazuisztika tehát része az ideális etikai tudománynak, s az etika nem lehet teljes kazuisztika nélkül. A kazuisztika fogvatékoságai nem elvi jellegűek, s a kazuisztika célja és tárgya ellen nem lehet kifogásunk. A kazuisztika csak azért vallott kudarcot idáig, mert tudásunk jelenlegi szintjén még túlon túl nehéz ezt a témát adekváran tárgyalni. A kazuisztikák alkotói még nem tudták megkülönböztetni az általuk feldolgozott esetekben azokat az elemeket, amelyekről az esetek értéke függ. Ennélfogva gyakran hiszik azt, hogy két eset az érték szempontjából ugyanolyan, holott valójában csak valamilyen más szempontból ugyanolyan. Az előbbi típusú hibáknak tulajdonítható az ilyen vizsgálódások káros hatása is. Hiszen a kazuisztika az etikai kutatás célja, és így nem kísérletezhetünk vele minden kockázat nélkül kutatásaink kezdetén, hanem csak a végén.

5. De a „Mi a jó?” kérdésünknek még egy további jelentése is lehet. Ebben a harmadik esetben talán nem azt akarjuk kérdezni, hogy melyik dolog jó vagy miféle dolgok jók, hanem azt, hogy miként kell definiálnunk a „jó”-t. Ez a kérdés, illetve ez a kutatás pedig nem a kazuisztikához tartozik, hanem csakis az etikához, és ezzel a kérdéssel foglalkozunk mi is először.

Ennek a problémának megkülönböztetett figyelmet kell szentelnünk, mivel ez, nevezetesen, a „Hogyan kell a »jót« definiálnunk?” kérdés a legalapvetőbb kérdés az egész etikában. Az, amit a „jó”-n értünk – ellentétét, a „rossz”-at ki-

véve – valóban az *egyedüli* egyszerű tárgya a sajátosan etikai gondolkodásnak. A „jó” definíciója tehát a leglényegesebb pont az etika definíciójában, másfelől a „jó” definíciójával kapcsolatos hiba jóval nagyobb számú hibás erkölcsi ítéletet von maga után, mint bármely más tévedés. Ha nem értjük meg teljes mértékben ezt az első kérdést, és nem ismerjük fel világosan a helyes választ, akkor az etika többi része a szisztematikus tudás szempontjából teljesen hasznavehetlen. A legutóbb említett kétféle igaz erkölcsi ítéletet megfogalmazhatják azok is, akik ismerik a választ erre a kérdésre és azok is, akik nem; mondanunk sem kell, hogy mindkét embercsoport tagjai élhetnek egyenlően jó életet. Az viszont rendkívül valószínűtlen, hogy a *legáltalánosabb* erkölcsi ítéletek egyenlően érvényesek lesznek, ha erre a kérdésre hiányzik a helyes válasz. A későbbiekben éppen azt igyekszem kimutatni, hogy a legsúlyosabb hibák leginkább egyfajta hamis válasz elfogadásából származnak. Mindenesetre, addig senki sem tudhatja, hogy *mi az evidencia* bármely erkölcsi ítéletet illetően, amíg nem tudja erre a kérdésre a választ. Az etikának mint szisztematikus tudománynak azonban az elsődleges célja az, hogy korrekt *alpokát* szolgáltatasson arra nézve, hogy miért gondoljuk ezt vagy azt jónak, és ha erre a kérdésre nincs válasz, akkor az alapokat sem lehet megadni. Ennélfogva, még ha eltekintünk is attól a tényről, hogy egy hamis válasz hamis következtetésekre vezet, a jelen vizsgálódás az etika tudományának abszolút módon szükséges és fontos része.

6. Mi tehát a jó? Hogyan kell a jót definiálnunk? Azt gondolhatnánk, hogy ez pusztán verbális kérdés. Gyakran egy definíció valóban azt jelenti, hogy egy szó jelentését

más szavakkal fejezzük ki. De én nem ilyenféle definíciót keresek. Az ilyen definíció a lexikográfát kivéve semmilyen más tudományban nem lehet alapvetően fontos. Ha ilyen típusú definíciót akarnék, akkor mindenekelőtt azt kellene megfigyelnem, hogy az emberek általában miként használják a „jó” szót; de nem rám tartozik a szónak a szóképzés által kialakított helyes használata. Ostoba lennék persze, ha a szót megpróbálnám valami olyasmire használni, amit az általában nem jelöl; ha például kijelenteném, hogy valahányszor a „jó” szót használom, mindenki értsen úgy, hogy az általában az „asztal” szóval megjelölt tárgyra gondolok. Következésképpen, a szót abban az értelemben fogom használni, amilyenben véleményem szerint általában használjuk, azonban nem óhajtom megvitatni, hogy helyesen hiszem-e, hogy a szót általában így használjuk. Nekem csak azzal a tárggyal vagy ideával van dolgom, amelynek a megjelölésére – véleményem szerint – általában a kérdéses szót használjuk. Én ennek a tárgynak vagy ideának a természetét akarom feltárni, és rendkívül nagy súlyt helyezek arra, hogy ezzel kapcsolatban egyetértésre jussunk.

De ha ebben az értelemben fogjuk fel a kérdést, akkor a válaszom nagyon kiábrándítónak tűnhet. Arra a kérdésre, hogy „Mi a jó?”, azt válaszolom, hogy a jó az jó, és ezzel be is fejeztem. Vagy a „Hogyan definiálható a jó?” kérdésre a válaszom az, hogy a jót nem lehet definiálni, és ezzel minden mondandómat elmondtam a dologról. De bármennyire kiábrándítónak tűnjenek is, ezek a válaszok roppant fontosak. A filozófiai szakkifejezésekben jártas olvasó számára a válaszok fontosságát kifejezhetem másféle megfogalma-

zásban is, azt mondhatom ugyanis, hogy a válaszok azt jelentik, hogy a jóra vonatkozó minden kijelentés szintetikus és sohasem analitikus; és ez nyilvánvalóan nem triviális dolog. Ugyanezt közérthetőbben is kifejezhetem, azt mondhatom ugyanis, hogy ha igazam van, akkor senki sem erőltethet ránk „Az élvezet az egyedüli jó”-hoz hasonló axiómát annak ürügyén, hogy ez adja meg „a szó igazi jelentését”.

7. Vegyük tehát szemügyre ezt az álláspontot. Nézetem szerint a „jó” ugyanúgy egyszerű fogalom, ahogy a „sárga” is egyszerű fogalom, és ugyanúgy, ahogy annak, aki eleve nem tudja, hogy mi a sárga, semmiféleképpen sem tudjuk megmagyarázni ezt, nem tudjuk megmagyarázni azt sem, hogy mi a jó. Az általam keresett definíciók – azok, amelyek a szóval megjelölt tárgy vagy fogalom valódi természetét írják le és nem csupán azt mondják meg, hogy a szó mit szokott jelenteni – csak akkor lehetségesek, ha a kérdéses tárgy vagy fogalom valami összetett. Egy ló definícióját azért tudjuk megadni, mert a lónak számos eltérő tulajdonsága és sajátossága van, amelyek mind felsorolhatók. De amikor már minden tulajdonságát felsoroltuk, amikor a lovat visszavezettük legegyszerűbb elemeire, akkor ezeket az elemeket már nem tudjuk definiálni. Ezek egyszerűen olyasmik, amelyeket elgondolunk vagy észlelünk, de a természetüket soha semmiféle definíció segítségével nem tudjuk megismertetni azokkal, akik nem képesek észlelni vagy elgondolni ezeket. Erre persze azt az ellenvetést teheti valaki, hogy le tudunk írni olyan tárgyakat is mások számára, amelyeket soha nem látrak vagy amelyekre soha nem is gondoltak. Például, meg tudjuk értetni valakivel, hogy mi

a kíméra, bár sohasem hallott kíméráról és nem is látott kímérát. El tudjuk mesélni neki, hogy a kíméra olyan állat, amelynek nőstényoroszlán feje és teste van, kecskefeji nő ki a háta közepéből, a farka helyén pedig egy kígyó van. De ebben az esetben az általunk leírt tárgy összetett tárgy, teljes egészében olyan részekből áll, amelyeket tökéletesen jól ismertünk: kígyó, kecske, nőstényoroszlán. És tudjuk azt is, hogy milyen módon kell ezeket a részeket összetrakni, mert tudjuk, hogy mit értsünk a nőstényoroszlán hátán, és hogy a farka hol szokott nőni. És ugyanez a helyzet minden olyan korábban nem ismert tárggyal is, amelyet definiálni tudunk, ezek mind összetett tárgyak, olyan részekből állnak, amelyek első fokon talán maguk is hasonlóképpen definiálhatók, amelyeknek azonban végül is a legegyszerűbb, tovább már nem definiálható részekre visszavezethetőnek kell lenniök. De a sárga és a jó nem összetett, hanem olyan jellegű egyszerű fogalom, amelyből definíciókat alkotunk, viszont a további definíálás lehetőségére nálunk véget ér.

8. Amikor azt mondjuk, ahogy például egy szótár mondja, hogy „A ló definíciója a következő: »A lófélék családjába tartozó négy lábú patás állat«”, akkor talán ténylegesen három különböző dologra gondolunk. 1. Talán csupán arra gondolunk, hogy „Amikor én kimondom a »ló« szót, akkor neked úgy kell értened, hogy én a lófélék családjába tartozó négy lábú patás állatról beszélek”. Ezt önkényes verbális definíciónak nevezhetnénk, és nem akarom azt mondani, hogy a jó ebben az értelemben definiálhatóan. 2. Talán arra gondolunk, és a szótárnak is erre kellett gondolnia, hogy „A legtöbb ember, amikor ki-

mondja a »ló« szót, a lófélék családjába tartozó négy lábú patás állatra gondol”. Ezt nevezhetnénk valódi, tulajdonképpeni verbális definíciónak, és nem állítom azt sem, hogy a jó ebben az értelemben definiálhatóan. Mert egész biztosan fel lehet fedezni, hogy az emberek miként használnak egy szót, egyébként ugyanis sohasem tudhattuk volna meg, hogy a „jó”-t németre „gut”-nak, franciára pedig „bon”-nak kell fordítani. 3. De amikor a lovat definiáljuk, talán valami jóval fontosabbra gondolunk. Talán azt gondoljuk, hogy egy bizonyos tárgy, amelyet mindnyájan jól ismerünk, bizonyos módon áll össze, nevezetesen négy lába, feje, szíve, mája stb. stb. van, és mindezek meghatározott viszonyban vannak egymással. És én ebben az értelemben tagadom, hogy a jó definiálható. Azt állítom, hogy a jó nem áll össze semmiféle olyan részekből, amelyeket gondolatban behelyettesíthetnénk, amikor a jóra gondolunk. Ugyanolyan világosan és korrekten gondolkodhatnánk egy lóról akkor is, ha az egész helyett minden részére és a részek elrendeződésére gondolnánk. Azt mondom, hogy ilyen módon is ugyanolyan jól, ugyanolyan korrekten gondolhatnánk el, hogy a ló miben különbözik a szamártól, ahogy mostanában szoktuk elgondolni, csak nem olyan könnyen. De az égvilágon semmit sem tudunk így behelyettesíteni a jó esetében, és erre gondolok, amikor azt mondom, hogy a jó definiálhatóan.

9. De attól tartok, hogy még nem sikerült elháritanom a jó definiálhatatlanságát állító kijelentés elfogadását gátló fő nehézséget. Nem azt akarom mondani, hogy *a* jó, vagyis az, ami jó, ily módon definiálhatóan. Ha ezt hinném, nem lenne szabad az etikáról írnom, hiszen elsődleges célom ép-

pen az, hogy előmozdítsam ennek a definíciónak a felfedezését. Pontosan azért helyezek nagy súlyt arra, hogy *a jó* definiálhatóan, mert úgy vélem, hogy „a jó” definíciójára irányuló kutatásban ezáltal kisebb lesz a hibalehetőség. Meg kell próbálnom megmagyarázni a kettő közötti különbséget. Gondolom, elfogadottnak tekinthetem, hogy a „jó” melléknév. Nos, akkor „a jó”-nak, „az, ami jó”-nak főnévnek kell lennie, amelyre majd a „jó” melléknév vonatkozik, és teljes egészében kell képviselnie azt, amire a melléknév majd vonatkozik, és a melléknévnek *mindig* igaz módon kell rá vonatkoznia. De ha a melléknév majd vonatkozik rá, akkor ennek magától a melléknévtől különböző valaminek kell lennie és ez a – teljes egészében vett – különböző valami, bármi legyen is ez, lesz *a* jó definíciója. Persze lehetséges, hogy erre a valamire a „jó”-n kívül még más melléknévek is vonatkoznak majd, ez a valami lehet például örömteli vagy értelmes, és ha ez a két melléknév valóban része a kérdéses valami definíciójának, akkor kétségtelenül igaz lesz az is, hogy az élvezet és az értelmesség jó. És sokan nyilván úgy gondolják, hogy ha azt mondjuk, hogy „Az élvezet és az értelmesség jó”, vagy ha azt mondjuk, hogy „Csak az élvezet és az értelmesség jó”, akkor definiáljuk a „jó”-t. Nos, nem tagadhatom, hogy az illyeféle kijelentéseket néha definíciónak lehet nevezni; ennek a kérdésnek az eldöntéséhez nem tudok eleget a szó általános használatáról. Csak azt akarom világossá tenni, hogy nem erre gondolok, amikor azt mondom, hogy a jót egyáltalán nem lehet definiálni, és nem is erre fogok gondolni, ha a szót újfent használom. A legteljesebb mértékben meg vagyok arról győződve, hogy találhatunk valamilyen „Az ér-

telmesség jó és csak az értelmesség jó” formájú igaz kijelentést; mert ha ilyet egyáltalán nem találunk, akkor *a* jó definíciója lehetetlen lenne. Minthogy így áll a helyzet, azt hiszem, hogy *a* jó definiálható, és mégis azt mondom, hogy maga a jó definiálhatatlan.

10. A „jó” tehát, ha azt a sajátosságát értjük rajta, amelynek egy dologhoz való tartozását akkor állítjuk, amikor azt mondjuk, hogy a dolog jó, a „definíció” szó legfontosabb értelmében egyáltalán nem definiálható. A „definíció” legfontosabb értelme ugyanis az, amelyben a definíció leszögezi, hogy melyek azok a részek, amelyek mindig egy bizonyos egészet képeznek, és ebben az értelemben a „jó”-nak nincs definíciója, mert egyszerű és nincsenek részei. A jó csak egyike a gondolkodás megszámlálhatatlanul sok olyan tárgyának, amely maga definiálhatatlan, mert éppen az ilyen tárgy az a végső elem, amelyre hivatkozva bármilyen definiálható dolgot definiálnunk kell. Némi gondolkodás után nyilvánvalóvá válik, hogy korlátlan számú ilyen elemnek kell lennie, mivel csak analízis segítségével definiálhatunk bármit is, s az analízis, ha a lehető legvégső lépésig folytatjuk, valami olyasmire utal minket, ami teljesen különözik minden mástól és ami éppen e végső különbség révén megmagyarázza az általunk definiált egész sajátosságát, mert minden egész tartalmaz néhány olyan részt, amely más egésszekben is fellelhető. Ennélfogva semmilyen inherens nehézséget nem találunk abban az állításban, hogy a „jó” valamilyen egyszerű és definiálhatatlan sajátosságot jelöl meg. Az ilyen sajátosságoknak számos más példája is van.

Nézzük például a sárga esetét. A sárgát megpróbálhatjuk

fizikai ekvivalensének leírásával definiálni, megállapíthatjuk, hogy miféle fényrezegeknek kell stimulálniuk a normális szemet ahhoz, hogy sárgát észlelhessünk. De rövid gondolkodás után belátjuk majd, hogy a sárgán nem magukat a kérdéses fényrezegeket értjük. Nem a fényrezegek az, amit észlelünk. Sőt létezésüket soha fel nem tudtuk volna fedezni, ha előzőleg nem vettük volna már észre a különböző színek közötti nyilvánvaló minőségi különbséget. A legtöbb, amit e rezegekről elmondhatunk az, hogy ezek felelnek meg a térben a ténylegesen észlelt sárgának.

Mégis, ezt a primitív hibát általában elkövetik a „jó”-val kapcsolatban. Az persze igaz lehet, hogy mindazok a dolgok, amelyek jók, egyben valami mások *is*, ugyanúgy, ahogy az is igaz, hogy minden sárga dologra bizonyos fényrezegek is jellemzőek. És az is tény, hogy az etika megpróbálja felfedezni azokat az egyéb tulajdonságokat is, amelyek az összes jó dolgokhoz hozzátartoznak. Csakhogy ropant sok filozófus azt hitte, hogy amikor megadja ezeket az egyéb tulajdonságokat, akkor valójában a jót definiálja, és hogy ezek a tulajdonságok valójában nemcsak „egyből” tulajdonságok, hanem teljes mértékben azonosak a jóval. Ezt a nézetet „naturalista hibá”-nak fogom nevezni, és most majd igyekszem megszabadulni tőle.

11. Nézzük, mit is mondanak ezek a filozófusok. De mindenekeelőtt azt vegyük észre, hogy közöttük sincs egyetértés. Nemcsak azt mondják, hogy nekik van igazuk a jót illetően, hanem azt is bizonyítani szeretnék, hogy a többiek, akik másvalamit tartanak jónak, tévednek. Az egyik például azt állítja, hogy a jó és az élvezet ugyanaz, a másik talán azt, hogy jó az, ami a kívánság tárgya, és mindkét fél

hevesen bizonygatja majd, hogy a másik téved. De hogyan lehetséges ez? Az egyik fél azt mondja, hogy a jó semmi egyéb, mint a kívánság tárgya, és ugyanakkor megpróbálja bebizonyítani, hogy nem azonos az élvezettel. De első állításából, abból az állításból, hogy a jó a kívánság tárgyát jelenti csupán, az alábbi két dolog egyikének kell következnie a bizonyítást illetően.

(1) Megpróbálhatja bebizonyítani, hogy a kívánság tárgya nem az élvezet. De ha ez minden, hol van az általa felépített etika? Az általa képviselt álláspont ugyanis pusztán pszichológiai álláspont. A kívánság valami olyasmi, ami a bensőnkben jelenik meg, az élvezet pedig valami más, ami szintén a bensőnkben jelenik meg. És a mi állítólagos morálfilozófusunk mindössze azt állítja, hogy az utóbbi nem tárgya az előbbinek. De mi köze mindennek a vitatott kérdéshez? Vitapartnere ugyanis azt az erkölcsi kijelentést teszi, hogy az élvezet a jó, és ő akár milliószor is bizonyíthatja azt a pszichológiai kijelentést, hogy az öröm nem a kívánság tárgya, mégsem fogja ezzel azt is bizonyítani, hogy vitapartnere téved. A helyzetet a következő hasonlattal világíthatjuk meg: Az egyik ember azt mondja, hogy a háromszög kör, a másik pedig azt válaszolja: „A háromszög egyenes vonal, és be fogom bizonyítani neked, hogy igazam van, *mer?*” (és ez az egyetlen érv), az egyenes vonal nem kör”. „Ez tökéletesen igaz – válaszolhatja a másik –, mindazonáltal a háromszög kör, és az égvilágon semmit sem mondál, ami ennek az ellenkezőjét bizonyítaná. Csak annyit vehetünk bizonyosnak, hogy egyikünknek sincs igaza, mivel abban egyetértünk, hogy a háromszög nem lehet egyszerre egyenes vonal és kör is, de semmiféle-

képpen sem lehet bebizonyítani, hogy melyikünk téved, mivel te a háromszöget egyenes vonalként, én pedig körként definiálok.” Nos, ez az egyik alternatíva, amellyel bármely naturalista etikának szembe kell néznie; ha a jót valami másként *definiáljuk*, akkor lehetetlen akár bebizonyítani, hogy bármilyen más definíció hibás, akár tagadni az ilyen definíciót.

(2) A másik alternatíva aligha lesz vonzóbb. Az alternatíva ugyanis az, hogy a vita végül is csak a szavakról folyik. Amikor *A* azt mondja, hogy „A jó kellemest jelent”, *B* pedig azt, hogy „A jó és a kívánt dolog ugyanazt jelenti”, *A* és *B* talán csak azt akarja állítani, hogy a legtöbb ember a szót arra használja, ami kellemes, illetve amit kíván, és ez elég érdekes vitatéma, csak semmivel sincs több köze az etikához, mint az előzőnek. És azt sem hiszem, hogy a naturalista etika akármelyik képviselője hajlandó lenne elismerni, hogy mindössze erre gondolt. Hiszen mindnyájan olyan nagy igyekezettel próbálnak meggyőzni bennünket arról, hogy tényleg azt kell tennünk, amit ők jónak neveznek. „Cselekedj így, kérlek, mert a »jó«-t általában az ilyen jellegű cselekedetek megjelölésére használják” – ebből a szempontból ez lenne tanításuk lényege. S amennyiben azt mondják meg nekünk, hogy miként kell cselekednünk, tanításuk – eredeti szándékainknak megfelelően – valóban erkölcsi tanítás. De milyen mérheterlenül abszurd alapon mondják ezt! „Ezt kell tenned, mert a legtöbb ember bizonyos szót használ az ilyen magatartás megjelölésére.” „Azt kell mondanod, ami nem igaz, mert a legtöbb ember ezt hazugságnak nevezi.” Ez ugyanolyan jó érv lenne! – De, drága uraim, önköztől mint erkölcsi tanítómestereink-

től nem azt szeretnénk megtudni, hogy miként használnak az emberek egy bizonyos szót, sőt, még csak azt sem, hogy miféle cselekedeteket helyeselnek, ami a „jó” szó használatából persze következhet. Mi egyszerűen azt szeretnénk tudni, hogy *mi jó*. Még abban is egyetértethetünk, hogy valóban jó az, amit a legtöbb ember jónak gondol, mindenesetre szívesen megismerjük az emberek véleményét. De amikor elmondjuk véleményünket arról, hogy mi jó, arra gondolunk, amit mondunk, és nem törődünk azzal, hogy azt a dolgot, amire gondolnak, „jó”-nak, „asztal”-nak vagy „szék”-nek, „gut”-nak, „bon”-nak vagy „*αγαθός*”-nak nevezik-e; azt akarjuk tudni, hogy mi az, amit így neveznek. Amikor azt mondják, hogy „Az élvezet jó”, nem hisszük, hogy „Az élvezet az élvezet”-et értik rajta és semmi egyebet.

12. Tegyük fel, hogy valaki azt mondja, „Nekem élvezetben van részem”, és tegyük fel, hogy ez nem hazugság vagy tévedés, hanem igaz. Nos, ha igaz, akkor mit jelent? Azt jelenti, hogy az illető lelkében vagy szellemében, amely egy bizonyos meghatározott lélek vagy szellem, és az összes többiből bizonyos meghatározott jegyek folytán különbözõ, az adott pillanatban egy bizonyos meghatározott – és élvezetnek nevezett – érzés lép fel. Az „élvezetben van részem” nem *jelent* mást, mint az élvezet érzésének fellépését, és bár lehet az élvezetben többé vagy kevésbé részünk, sőt, pillanatnyilag elfogadhatjuk azt is, hogy felléphet bennünk ilyen vagy olyan típusú élvezet is, mégis, amennyiben élvezetrõl van szó, legyen az akár kisebb, akár nagyobb mértékû, akár ilyen vagy olyan típusú, egy bizonyos meghatározott dolog lép fel bennünk, amely egyáltalán nem definiálható; valami

olyan dolog, amely minden lehetséges fokozatában és minden lehetséges típusában ugyanaz. Meg tudjuk talán mondani, hogy miként viszonyul más dolgokhoz, hogy például a szellemünkben lép fel, hogy kívánságot ébreszt, hogy tudatosan éljük át stb. stb. Azt mondanám, hogy más dolgokhoz való viszonyait le tudjuk írni, de definiálni – azt *nem* tudjuk. És ha valaki megpróbálná nekünk az élvezetet bármilyen más természeti objektumként definiálni, ha bárki azt mondaná például, hogy az élvezet a vörös érzetet *jelelnti*, és ebbõl azt a következtetést vonná le, hogy az élvezet egyfajta szín, akkor joggal nevetnénk rajta, és joggal kezelnénk bizalmatlanul az élvezetrõl szóló további állításait. Ez persze ugyanolyan hiba lenne, mint amit korábban naturalista hibának neveztem. Az a tény, hogy az „élvezetben van részem” nem jelenti a „vöröset érzékelek”-et, és semmi hasonlót nem jelent, még nem akadályoz meg bennünket abban, hogy jelentését megértsük. Elég annyit tudnunk, hogy az „élvezetben van részem” ennyit jelent: „Az élvezet érzése lép fel bennem.” És bár az élvezet teljességgel definiálhatatlan, bár az élvezet – élvezet és az égvilágon semmi más, mégsem jelent semmiféle nehézséget arról beszélnünk, hogy élvezetben van részünk. Ennek persze az az oka, hogy amikor azt mondom, „Nekem élvezetben van részem”, kijelentésem *nem* azt jelenti, hogy az „én” ugyanaz a dolog, mint az „élvezetben részesülõ”. És hasonlóképpen nem kell semmiféle nehézséget találnunk abban a kijelentésben, hogy „az élvezet jó”, habár nem kell arra gondolnunk, hogy az „élvezet” ugyanaz a dolog, mint a „jó”, hogy az élvezet jót *jelent*, vagy hogy a jó élvezetet *jelent*. Ha azt képzelném, hogy amikor kimondom: „Nekem élvezet-

ben van részem”, kijelentésemnek az az értelme, hogy az „én” pontosan ugyanazt jelenti, mint az „élvezetben részesülő”, akkor igazából nem is nevezhetném ezt naturalista hibának, bár ugyanolyan hiba, mint amit naturalistának neveztem az etika vonatkozásában. Az ok elég nyilvánvaló. Ha valaki összekever két természeti tárgyat, az egyiket a másikkal definiálva – ha például összekeveri önmagát mint természeti objektumot az „élvezet-érzéssel” vagy az „élvezettel”, amely viszont más természeti objektum –, akkor semmi okunk arra, hogy a hibát naturalistának nevezzük. De ha a „jó”-t – amely nem természeti objektum ugyanebben az értelemben – keveri össze bármely természeti objektummal, akkor ezt jogosan nevezzük naturalista hibának. Az a tény, hogy a „jó” vonatkozásában követi el valaki ezt a hibát, valami egészen sajátos jelleget kölcsönöz a hibának, és ez a sajátos hiba, mivel olyan gyakori, megérdemel egy külön nevet. Hogy milyen alapon nem tekinthető a jó természeti objektumnak – ezt a kérdést más helyen vitatjuk meg. Jelenleg elég, ha észre vesszük a következőt: még ha természeti objektum lenne is a jó, ez mit sem változtatna a hiba jellegén, s szemetnyit sem venne el fontosságából. Mindaz, amit elmondtam, egyetlen mértékben igaz maradna, csak az általam adományozott név nem lenne annyira találó, mint amilyennek gondoltam. De a névvel nem törődöm, a hiba az, ami igazán érdekel. Végül is nem számít, minek nevezzük – feltéve persze, hogy felismerjük, amikor rábukkannunk. A hiba megtalálható majdnem minden etikakönyvben, de mégsem ismerik fel. Ezért kell több példán is bemutatnunk a hibát, és ezért ajánlatos nevet is adni neki. A hiba valójában roppant primitív. Amikor azt

mondjuk, hogy a narancs sárga, soha eszünkbe sem jut, hogy ez az állítás elkötelezhetne minket egy olyan vélemény mellett, hogy a „narancs” ugyanazt jelenti, mint a „sárga”, vagy hogy a narancson kívül semmi sem lehet sárga. Tegyük fel ugyanis, hogy a narancs édes is! Elkötelez-e ez minket amellel a kijelentés mellett, hogy az „édes” pontosan ugyanaz a dolog, mint a „sárga”, vagy hogy az „édes”-t „sárga”-ként kell definiálnunk? És tegyük csak fel, hogy már rájöttünk, a „sárga” „sárga”-t jelent csupán és semmi mást. Nehezebb-e ebben az esetben azt állítanunk, hogy a narancs sárga? Egészen biztos, hogy nem, éppen ellenkezőleg, tökéletesen értelmelen volna azt mondanunk, hogy a narancs sárga, ha a sárga végül is nem „sárga”-t jelentene csupán és semmi mást – ha tehát a sárga nem lenne abszolúte definiálhatatlan. Nem kapnánk semmiféle világos fogalmat a sárga dolgokról, és nem sokra mennénk a tudományunkkal, ha azt kellene állítanunk, hogy minden, ami sárga, pontosan ugyanazt a dolgot *jelenti*, mint a sárga. Rá kellene ekkor ébrednünk, hogy kötelesek leszünk elfogadni azt is, hogy a narancs pontosan ugyanaz a dolog, mint a számolty, a papírdarab, a citrom vagy bármi más. Számtalan abszurditást tudnánk így bebizonyítani, de közelebb jutnánk-e az igazságához? Miért lenne más a helyzet a „jó” esetében? Ha a jó végül is jó és definiálhatatlan, miért kellene emiatt tagadnom, hogy az élvezet jó? Adódik-e bármiféle nehézség, ha mindkettőt egyszerre tekintem igaznak? Épp ellenkezőleg, semmi értelme azt mondanunk, hogy az élvezet jó, ha a jó nem az élvezettől különböző valami. Ami az etikát illeti, teljesen fölösleges és haszontalan dolog azt bizonyítani – miként Spencer

próbálja –, hogy az élvezet növekedése és az élet megsokasodása egybeesik, ha a jó nem valami, akár az élettől, akár az élvezettől különböző dolgot *jelent*. Akár azt is megpróbálhatná bizonyítani, hogy a narancs azért sárga, mert mindig papírba csomagolják.

13. Ha a „jó” nem valami egyszerűt és definiálhatóat jelöl meg, akkor valójában csak két alternatíva lehetséges: a jó vagy összetett, meghatározott egész, amelynek pontos analízisét illetően nézetkülönbségek lehetnek, vagy pedig egyáltalán semmit sem jelent, és ez esetben az etikának nevezett témakör sem létezik. A morálfilozófusok azonban általában megkísérelték definiálni a jót anélkül, hogy felismerték volna, mit is jelent egy ilyen kísérlet. És tényleg használnak olyan érveket, amelyek a 11. részben méltó abszurdítások egyikét vagy mindegyikét tartalmazzák. Ennél fogva, joggal vonjuk le azt a következtetést, hogy a jó definiálására tett kísérlet elsősorban a definíció lehetséges természetével kapcsolatos tisztázatlanságnak tulajdonítható. Valójában csak két komoly alternatívát kell mérlegelnünk annak a konklúzióknak a megalapozásához, hogy a „jó” valamilyen egyszerű és definiálhatóan fogalmat jelöl meg; nevezetesen, esetleg valamilyen összetett fogalmat jelöl meg, miként a „jó”, vagy pedig egyáltalán nincs is jelentése. A jó definiálására törekvő filozófusok azonban egyik lehetőséget sem gondolták át világosan és nem is állították komolyan; pusztán a tényekre hivatkozva mindkét lehetőséget elvethetjük.

(1) Annak a feltételezésnek a helyreállítását, hogy a jó jelentésével kapcsolatos nézeteltérés tulajdonképpen egy adott egész korrekt elemzésével kapcsolatos nézeteltérés, a

legkönnyebben a következő tény szemügyrevétele után láthatjuk be: bármilyen definícióról legyen is szó, az adott módon definiált összetett egészszel kapcsolatban mindig feltehetjük azt az értelmes kérdést, hogy maga ez az egész jó-e. Nézzük például az egyik eléggé kézenfekvő, mert eléggé bonyolult definíciós javaslatot: Első nekifutásra könnyen azt gondolhatnánk, hogy jó az, amit kívánunk kívánni. Ilyenformán, ha ezt a definíciót egy egyedi esetre alkalmazzuk, és azt mondjuk, hogy „Amikor A -t jónak gondoljuk, akkor azt gondoljuk, hogy A egyike azoknak a dolgoknak, amiket kívánunk kívánni”, akkor kijelentésünk egészen kézenfekvőnek tűnhet. De ha a vizsgálódást tovább folytatjuk, és felte vesszük magunknak a „Jó-e az, hogy A -t kívánjuk kívánni?” kérdést, némi gondolkodás után nyilvánvaló lesz, hogy maga ez a kérdés is ugyanolyan értelmes, mint az eredeti „Jó-e A ?” kérdés, és hogy valójában ugyanazt az információt kérjük most az A kívánására vonatkozó kívánsággal kapcsolatban, mint amit korábban magával A -val kapcsolatban kértünk. Az is nyilvánvaló, hogy ennek a második kérdésnek a jelentését nem lehet korrekt módon visszaadni az „ A kívánására vonatkozó kívánság egyike-e azoknak a dolgoknak, amiket kívánunk kívánni?” kérdéssel. Kévs olyan bonyolult dolgot tudnánk kigondolni, mint a „Kívánjuk-e kívánni, hogy kívánjuk kívánni A -t?” kérdés. Némi vizsgálódás után bárki könnyen meggyőződhet arról, hogy ennek a kijelentésnek a predikátuma, azaz a „jó”, határozottan különbözik a „kívánjuk kívánni” fogalmától, ami viszont a kijelentés szubjektumához tartozik. A „Jó az, hogy kívánjuk kívánni A -t?” *nem* pusztán ekvivalense a „Jó az, hogy A jó” kijelentésnek.

Persze, az igaz lehet, hogy mindig jó is az, amit kívánunk kívánni, de talán ennek az ellenkezője is igaz lehet. De nagyon is kétséges, hogy így van-e, és az a pusztán tény, hogy nagyon jól értjük, mit is jelent kétségbevonni ezt, világosan mutatja, hogy két különböző fogalommal van dolgunk.

(2) Ugyanez az észrevétel elegendő annak a feltételezésnek az elvetéséhez is, hogy a „jó”-nak semmiféle jelentése nincs. Természetesen sokan elkövetik azt a hibát, illetve elfogadják azt a hibás feltételezést, hogy az, ami univerzálisan igaz, olyan jellegű, hogy tagadása önellentmondás lenne, és a filozófia története során az analitikus kijelentéseknek tulajdonított jelentőség is mutatja, milyen könnyű egy ilyen hibát elkövetni. És így nagyon könnyű arra a következtetésre jutni, hogy az, ami univerzális erkölcsi elvnek tűnik, valójában valamiféle identikus kijelentés; arra a következtetésre jutni, hogy ha például akármilyen „jó”-nak nevezett dolog örömmel jár együtt, akkor „Az élvezet a jó” kijelentés nem két különböző fogalom között állt valamilyen kapcsolatot, hanem csak egy fogalmat tartalmaz, az élvezet fogalmát, amelynek külön entitás mivolta könnyen felismerhető. De mindenki, aki gondosan megvizsgálja, hogy mi is jár a fejében akkor, amikor felteszi a „De jó-e végül is az élvezet (vagy bármiről legyen is szó)?” kérdést, könnyen megbizonyosodhat arról, hogy nem pusztán azon töpreng, hogy élvezettel jár-e az élvezet. És ha ezt a kísérlet lépéstről lépésre minden javasolt definícióval elvégzi, talán már elég tapasztalata lesz annak felismeréséhez, hogy minden esetben valamilyen egyedülálló tárgyra gondol, amelynek bármely más tárgyhoz fűződő kapcsolatát illető-

en külön kérdést tehet fel. Mert a „Jó-e ez?” kérdést valójában mindenki érti, és amikor valaki erre a kérdésre gondol, más jár a fejében, mint ami akkor járna, ha az „Elvezettel jár-e ez, vagy kívánság, illetve helyeslés tárgye-e ez?” kérdéssel találkozna. Az első kérdésnek határozottan különálló jelentése lesz számára, még ha nem ismeri is fel, hogy milyen vonatkozásban áll fenn a különbség. Valahányszor „inherens érték”-re vagy „inherens értékség”-re gondol, vagy azt mondja, hogy egy dolognak „lennie kell”, az az egyedülálló dolog vagy a dolgoknak az az egyedülálló tulajdonsága jár a fejében, amit én a „jó”-n értek. Mindenki általánosan tudatában van ennek a fogalomnak, bár talán soha senki nem tudatosítja magában, hogy ez a fogalom különbözőzik a többi fogalomtól, amelynek szintén tudatában van. De a korrekt erkölcsi okoskodás szempontjából rendkívül fontos, hogy tudatosítsa magában ezt a tényt, és mihelyt világosan érti a probléma természetét, nem jelent majd túl nagy nehézséget eljutnia idáig az elemzésben.

14. A „jó” tehát definiálhatatlan, és mégis, tudomásom szerint, csak egyetlen etikával foglalkozó gondolkodó van, Henry Sidgwick, aki világosan felismerte és leszögezte ezt a tényt. Látni fogjuk majd, hogy a leghíresebb etikai rendszerek többsége milyen messze van attól, hogy az ebből a felismerésből adódó következtetést levonja. Pillanatnyilag csak egy olyan példát idézek, amely illusztrálja a „jó” definiálhatatlanságát, illetve, ahogy Sidgwick mondja, „elmezhetetlen fogalom” voltát kimondó elv jelentését és fontosságát. Ez az a példa, amelyre maga Sidgwick is hivatko-

zik annak a fejezetnek a lábjegyzetében, amelyben a „kell” elemezhetetlenségét bizonyítja.¹

„Bentham – mondja Sidgwick – kifejti, hogy alapelve »az emberi cselekvés helyes és tulajdonképpeni céljaként mindazok legnagyobb boldogságot szögezi le, akiknek értékéről szó van«, és mégis, ugyanazon fejezet más részében a megfogalmazásból mintha az következne”, hogy Bentham a „helyes” szón „az egyetemes boldogságra vezet”-et érti. Sidgwick észreveszi, hogy ha ezt a két állítást összekapcsoljuk, akkor arra az abszurd eredményre jutunk, hogy „a legnagyobb boldogság az emberi cselekvésnek az a célja, amely egyetemes boldogságra vezet”. És Sidgwick számára abszurdnak tűnik ezt az eredményt – Bentham módjára – „a morális rendszer alapelvének” nevezni, ezért megkockáztatja azt a véleményt, hogy Bentham sem gondolhatta ezt így. Mindazonáltal maga Sidgwick mondja máshol², hogy a pszichológiai hedonizmust „gyakran összetévesztik az egoisztikus hedonizmussal”, és ez a zűrtávar, mint látni fogjuk, nagyrészt ugyanezen a hibán, azaz, a naturalista hibán alapul, amely Bentham állításaiban benne foglaltatik. Sidgwick tehát elismeri, hogy ezt a hibát, bár milyen abszurd is, időnként elkövetik; és hajlamos vagyok azt gondolni, hogy Bentham valóban egyike lehetett azoknak, akik a hibát elkövették. Mill, mint látni fogjuk, egészen biztosan elkövette. Mindenesetre, akár elkövette Bentham ezt a hibát, akár nem, előbb idézett doktrínája nagyon jól illusztrálja majd ezt a hibát és a jó definiálhatatlanságát kimondó ellentétes kijelentés fontosságát.

De vizsgáljuk meg ezt a doktrínát. Úgy tűnik, Bentham azt akarja mondani – Sidgwick legalábbis ezt állítja –, hogy

a „helyes” szó az „egyetemes boldogságra vezet”-et jelenti. Nos, önmagában véve ez még nem tartalmazza a naturalista hibát, mivel a „helyes” szót nagyon gyakran alkalmazzuk olyan cselekedetekre, amelyek a jó megvalósulására vezetnek, olyan cselekedetekre, amelyeket az ideál *eszközének* tekintünk, nem pedig önmagában vett céloknak. A „helyes”-nek ez a használata, az a használat, amelyben a szó az eszközként vett jót jelöli meg, függetlenül attól, hogy célként is jó-e a kérdéses dolog, az a használat, amelyre a szót én is korlátozni fogom. Ha Bentham ebben az értelemben használta volna a „helyes”-t, akkor tökéletesen konzisztens vállalkozás lehetne az „egyetemes boldogságra vezet”-ként *definálnia* a helyest, *de csak akkor* lehet ilyen vállalkozás (és figyeljünk erre a feltevéltre!), ha már bebizonyítottuk vagy axiómaként leszögeztük, hogy az egyetemes boldogság *a* jó, vagy (ami egyre megy) csak az egyetemes boldogság jó. Hiszen ebben az esetben Bentham már egyetemes boldogságként definiálta volna *a* jót (s ez az álláspont, mint lártuk, tökéletesen konzisztens azzal az állítással, hogy a „jó” definiálhatatlan), és mivel a helyes definíciója bizonyára „*a* jóra vezet” lenne, ez valóban az „egyetemes boldogságra vezet”-et *jelenté*. De maga Bentham teszi lehetetlenné, hogy ilyen módon kerülje el a naturalista hiba elkövetésének a vádját. Hiszen, mint tudjuk, alapelve az, hogy minden érintett fél legnagyobb boldogsága az emberi cselekvés *helyes* és tulajdonképpeni *célja*. A „helyes” szót tehát a célra mint olyanra alkalmazza, nemcsak a célra vezető eszközre, és mivel ez a helyzet, a kérdéses hiba elkövetése nélkül már nem lehet a helyest „egyetemes boldogságra vezet”-ként definiálni. Most már ugyanis nyilvánvaló, hogy a helyesnek az